

Stvaranje prilika za uspjeh – višejezično okruženje za djecu Rome Iskustva s edukacije u sklopu međunarodne mreže REYN

Autorice:

*Maja Kutnjak, socijalna pedagoginja, OŠ Tomaša Goričanca, Mala Subotica, PŠ
Držimurec – Strelec*

Dina Dežmar, edukacijska rehabilitatorica, Centar za odgoj i obrazovanje, Rijeka

Romina Runko-Bobolanović, odgajateljica, Udruga „Merlin“, Pula

Djeca koja odrastaju govoreći jezik koji je drukčiji od službenog jezika u znatno su težoj poziciji kad se upisuju u prvi razred osnovne škole jer riječi kojima ih se uči i jezik na kojemu ih se poučava za njih nemaju nikakvo značenje. Potrebno je početi s onim riječima koje dijete dobro poznaje i razumije – njihova vlastita imena, imena članova obitelji ili druge riječi koje su im poznate iz njihova okruženja. U suprotnome, riječi koje učitelji zapisuju na ploču za njih su samo nerazumljivi i besmisleni znakovi.

U Leidenu (Nizozemska) se od 07. do 10. lipnja 2015. godine održao trodnevni trening pod nazivom *Stvaranje prilika za uspjeh – višejezično okruženje za djecu Rome* pod okriljem Međunarodne organizacije Korak po Korak (International Step by Step Association - ISSA) te međunarodne mreže REYN. Predavačice su bile Samanta Baranja, istraživačica u Razvojno-istraživačkom centru pedagoških inicijativa Korak po Korak iz Ljubljane, te Dawn Tankersley, program-ska konzultantica u ISSA-i. U edukaciji su sudjelovali stručnjaci iz Hrvatske, Slovenije, Srbije, Crne gore, Kosova, Albanije, Italije, Latvije, Engleske, Irske, Nizozemske i Belgije, što je ovom treningu dalo posebnu vrijednost. Tijekom tri dana polaznici su učili o područjima relevantnim za kvalitetan razvoj i kreiranje jednaki(ji)h prilika za uspjeh djece iz ranjivih skupina, poput djece Roma:

- razumijevanje važnosti i vrijednosti romskog jezika (i njegovih dijalekata) kao prvog jezika za dječji razvoj i budući uspjeh;
- načini poticanja razvoja jezika (prvog i stranog jezika) i omogućavanje podrške djetetu u učenju jezika;

- stvaranje poticajnog okruženja za učenje koje omogućuje socioemocionalni razvoj djece uz istovremeno podržavanje prvog jezika i jezika zemlje u kojoj dijete živi;
- poticanje razvoja pismenosti djeteta;
- vrednovanje važnosti podrške i uključivanja obitelji i zajednice, kako bi se poticao dječji socioemocionalni razvoj i razvoj jezika;
- zagovaranje programa koji potiču razvoj prvog jezika djeteta.

O razvoju jezika

Jezik i govorna komunikacija osobitost je ljudskih bića – pomoću jezika možemo izraziti svoje misli, želje, potrebe i najdublje stavove te vrlo kompleksna razmišljanja. Jezik je nešto što nas definira kao osobu, ali nam i daje identitet, omogućava nam afirmaciju i samoaktualizaciju, označava našu pripadnost određenoj grupi te reflektira kulturu i tradiciju iz koje potječemo.



Unatoč desetljećima intenzivnog proučavanja razvoja govora/jezika, stručnjaci smatraju kako još uvijek prilično malo znamo o njegovom podrijetlu. Postoje 3 grupe teorija koje objašnjavaju razvoj jezika:

- Bihevioralne – jezik se uči kroz imitaciju i dijete producira ono čemu je izloženo;
- Biološke – postoji urođeni, biološki mehanizam u mozgu koji je odgovoran za razvoj i usvajanje jezika/govora;
- Interakcionističke – u usvajanju i razvoju govora podjednako je važna okolina koliko i urođene sposobnosti, ali ono što je ključno jest da postoji **razmjena u komunikaciji (interakcija)** između djeteta i roditelja/odgajatelja/vršnjaka, da interakcije koje se događaju budu **smislene**, te povrh svega da odrasla osoba razvije **kvalitetan odnos** s djetetom koji će djetetu pružiti **osjećaj emocionalne i fizičke sigurnosti** budući da je to **osnovni predmet za početak** usvajanja i kontinuirani razvoj govora. Emocionalna stanja kao što su anksioznost, nesigurnost i strah izravno interferiraju i ograničavaju dijete u razvoju prvog ili bilo kojeg drugog jezika.

Ono što znamo jest to da ljudsko biće do 6. (maksimalno do 12.) mjeseca nakon rođenja ima sposobnost naučiti bilo koji jezik na svijetu. Uzrok tome su neuronske veze koje su u toj dobi maksimalno aktivne. Naša izloženost jednom, tj. nekom određenom jeziku čini ga našim prvim (materinjim) jezikom, što se događa zahvaljujući jačanju upravo određenih neuronskih veza. S druge strane, neuronske veze za sve ostale jezike slabe zbog izostanka izloženosti i nekorištenja tih jezika. Opisani proces univerzalan je za usvajanje bilo kojeg prvog jezika.

Na sljedećem linku možete pogledati kratak dokumentarni video uradak na engleskom jeziku u kojem se govori o razvoju jezika od najranije dobi:

Why do we talk? (Zašto govorimo?)

<https://www.youtube.com/watch?v=75XxjYUv71>.

Istraživanja pokazuju da se **na jednak način usvaja i drugi, odnosno strani jezik, što se može događati istovremeno (dvojezičnost te višejezičnost) ili postupno (drugi ili strani jezik)**. Znanstveno potvrđena činjenica koja se u obrazovanju vrlo rijetko ili gotovo uopće

ne uvažava kad je u pitanju poučavanje jezika, a posebice kada su u pitanju romska djeca, jest ta da što više znamo svoj prvi jezik i što bolje njime baratamo, lakše ćemo usvojiti bilo koji drugi strani jezik. **Što bolje poznamo i razumijemo jezične zakonitosti, koncepte i pravila na svom prvom jeziku, lakše će nam biti razumjeti ih i prenijeti to znanje na proces usvajanja drugog jezika.**

Koliko puta smo zakinuli dijete ne zato što nas nije razumjelo i što nam nije znalo odgovoriti, već zato se što se nije znalo izraziti na našem prvom jeziku? Razmišljamo li svaki put o osnovnim fazama učenja jezika? Sudjelujući na ovom treningu koji se održavao na engleskom jeziku, neposredno smo osjetile situaciju u kojoj se, vjerujemo, svakodnevno nalaze djeca s kojom radimo: razumjele smo sve, htjele smo reći, ali... kako to izreći da zvuči točno na engleskom?!

Iz ovoga jasno proizlazi važnost jačanja djetetovog prvog jezika, odnosno, implementacije dvojezičnih programa. Značajnost i nužnost takvih programa proizlazi i iz nalaza koji govori kako je potrebno do 7 godina za učenje drugog, odnosno stranog jezika do razine koja bi nam omogućila spremnost za uspješno praćenje nastave i obrazovanje na jeziku koji nam nije prvi.


Vrlo slična situacija je i s procesom razvoja vještina čitanja i pisanja (s obzirom na trajanje i napredovanje procesa usvajanja potrebnih vještina). Ovdje je možda trenutak da se zapitamo u kakav položaj (sustavno) stavljamo romsku (ali i svu drugu) djecu kojoj hrvatski jezik nije prvi jezik u trenutku uključivanja u obrazovni sustav na njima stranom jeziku, kao i djecu koja zbog životnih uvjeta nisu imala prilike odrastati u poticajnom okruženju? Što može svaki odgajatelj i učitelj napraviti za svako romsko dijete kojem hrvatski nije prvi jezik kako bi mu/joj omogućio prilike za uspjeh?

Na edukaciji smo stekle mnoga nova znanja, ali smo se prisjetile i nekih "starih" – primjerice jednostavnosti izrade didaktičkih materijala i „slikopriča“ koje mogu utjecati ne samo na razvoj mašte, već i na razvoj jezika. **Koliko puta mi kao odgajatelji/učitelji previdimo činjenicu da romsku djecu poučavamo na njima stranom jeziku?** Kako puta smo zakinuli dijete ne zato što nas nije razumjelo i što nam nije znalo odgovoriti, već zato se što se nije znalo izraziti na **našem** prvom jeziku? Razmišljamo li svaki put o osnovnim fazama učenja jezika? Sudjelujući na ovom treningu koji se održavao na engleskom jeziku, ne-

posredno smo osjetile situaciju u kakvoj se, vjerujemo, svakodnevno nalaze djeca s kojom radimo: razumjele smo sve, htjele smo reći, ali... kako to izreći da zvuči točno na engleskom?!

Strategije i tehnike poticanja jezičnog razvoja

Bez obzira o kojem se jeziku radi, važno je da odrasla osoba koja se nalazi u ulozi odgajatelja (roditelj, odgajatelj u vrtiću, učitelj...) prilagođava svoju komunikaciju razini i razvojnim stadijima procesa usvajanja jezika te vještina čitanja i pisanja počevši od rođenja:

	jezik/govor	čitanje	pisanje
DOB 	<ul style="list-style-type: none"> imitacija zvukova bez produkcije prepoznatljivih riječi (eng. "babbling") imitacija izgovaranje jedne riječi spajanje pojedinačnih riječi formiranje kraćih rečenica 	<ul style="list-style-type: none"> razvoj privrženosti (ljubavi) prema knjigama učenje kako knjiga funkcionira (kako je okrenuti, kako listati, kako se njome koristiti...) shvaćanje da ono što je napisano (slova) ima značenje zapamćivanje radnje u knjizi/ slikovnici ili njezinih dijelova prepoznavanje slova i riječi izgovaranje pročitanih riječi samostalno čitanje 	<ul style="list-style-type: none"> šaranje produkcija oblika koji podsjećaju na slova pisanje slova spajanje slova u riječi produkcija oblika koji podsjećaju na slova pisanje slova spajanje slova u riječi

Djeca koja odrastaju govoreći jezik koji je drukčiji od službenog jezika u znatno su težoj poziciji kad se upisuju u prvi razred osnovne škole jer riječi kojima ih se uči i jezik na kojemu ih se poučava za njih nemaju nikakvo značenje. Potrebno je početi s onim riječima koje dijete dobro poznaje i razumije – njihova vlastita imena, imena članova obitelji ili druge riječi koje su im poznate iz njihova okruženja.

U suprotnome, riječi koje učitelji zapisuju na ploču za njih su samo nerazumljivi i besmisleni znakovi. Djeci je

potrebno učestalo čitati i probuditi njihovu znatiželju za učenje upotrebljavajući različite metode, tehnike, načine čitanja i pristupe u poučavanju sa što većom zastupljenošću aktivnog dječjeg angažmana u procesu učenja.



Tehnike za poticanje jezičnog razvoja kod djece:

- **Čekanje:** Odrasla osoba govori sporim tempom, aktivno i pažljivo sluša dok dijete govori i ne dominira razgovorom.
- **Pauziranje:** Odrasla osoba povremeno zašuti tijekom razgovora kako bi ohrabrila dijete da preuzme aktivnu ulogu u konverzaciji.
- **Potvrđivanje:** Odrasla osoba reagira na sve dječje izjave tako što potvrđuje razumijevanje djetetove namjere i ne ignorira djetetovu inicijativu za komunikacijom.
- **Imitacija:** Odrasla osoba ponavlja ono što je dijete izgovorilo više ili manje identično. (Primjer: Dijete kaže: Složio sam puzzle. Odrasla osoba kaže: Složio/la si puzzle.)
- **Proširivanje:** Odrasla osoba ponavlja ono što je dijete reklo i dodaje nekoliko riječi ili smislenih sintagmi.
- **Modeliranje poželjnog odgovora:** Odrasla osoba demonstrira djetetu zvuk, riječi ili jezičnu formaciju koju dijete još ne može samo izgovoriti (producirati) tijekom razgovora. Modeliranje se može iskoristiti i za demonstraciju odgovora koji se očekuje od djece u određenim situacijama.
- **Označavanje (predočavanje):** Odrasla osoba koristi znakove za poznate i nepoznate aktivnosti, stvari ili apstraktne pojmove (npr. za osjećaje). Mogu se koristiti slike ili stvarni predmeti.
- **Reflektiranje i prepričavanje:** Odrasla osoba reflektira i prepričava ono što dijete radi kao što bi opisivala nekome tko nije u sobi i ne vidi što se događa. Cilj prepričavanja djetetovih aktivnosti jest uparivanje radnji koje dijete izvodi s pripadajućim nazivom u jeziku.

ROMSKI JEZIK

Izazov u etabliranju romskog jezika predstavlja činjenica da Romi diljem Europe i svijeta govore različitim jezicima i dijalektima. Ipak, sve su ozbiljnije inicijative koje pridonose institucionalizaciji romskog jezika kao ravnopravnog jezika svim ostalim svjetskim jezicima. Tako je na Sveučilištu u Grazu nedavno izrađen Okvirni kurikulum za romski jezik (u okviru projekta *QUALIROM – Quality Education in Romani for Europe*) usklađen sa standardima Zajedničkog europskog referentnog okvira za jezike. Više o tome možete pogledati na web adresi: <http://qualirom.uni-graz.at/>.

